

"הסיוע האמריקני" וההכרח להינתק ממנו

הווקואוס המדיני עם קץ המלחמה הקרה

את הווקואוס שנוצר בעידן זה של אי-ודאות מבקשים, ויבקשו למלא, כוחות אחדים. בראש וראשונה, שני מוקדי העצמה הכלכליים: אירופה המערבית בהגמוניה גרמנית, והמזרח הרחוק בהגמוניה יפנית. ולא מקרה הוא שיפן וגרמניה – בעלות מסורת של מיליטריזם קיצוני, ומי שהביאו על האנושות את המלחמה האכזרית ביותר בהיסטוריה – שבות לקדמת הזירה העולמית כמנצחות האמיתיות של עידן המלחמה הקרה שהגיע לקיצו.² זו השנה השלישית ברציפות שהתלייג של השוק המשותף עולה על התלייג של ארצות-הברית (גם בלי להזכיר מדדים אחרים המגדילים את הפער בהתמדה לטובת האירופים). תהליך דומה, אף ביתר שאת, מתרחש במזרח הרחוק.

תרגום העצמה הכלכלית להשפעה פוליטית בהווה, וצבאית בעתיד, מתרחש אפוא לנגד עינינו ממש, ושני אירועים שבאו בסמיכות זה לזה הם איור לתהליך. הראשון הוא חוסר-האונים של האמריקנים במשבר יוגוסלביה, והשני הוא התבזותו של ג'ורג' בוש במסעו האומלל ליפן. בשני המקרים כאחד הפתיעו בעלי-הברית הנאמנים ביותר של האמריקנים מאמש, לא רק במהלך עצמאי המנטרל את ארצות-הברית – מבחינה פוליטית במקרה הראשון, ומבחינה כלכלית במקרה השני – אלא, ובעיקר, באופן הבוטה והמעליב של התנהגותם. אל מול האימפוטנציה של ושינגטון גילו הגרמנים נחרצות תוקפנית, כפו על בעלי-בריתם האירופים להכיר בעצמאותן של קרואטיה וסלובניה (בעלות-ברית של הרייך השלישי, וחלק מאזור ההשפעה הגרמני במרכז אירופה), ולמעשה רוקנו מתוכן את מעמדו של סיירוס ונס, המתווך האמריקני מטעם האו"ם. את דברי התוכחה המגומגמים של גיימס בייקר, פטר הנס דיטריך גנר בהערה לקונית במסורת הנימוס הטבוטוני: "על ארצות-הברית להשלים עם המציאות החדשה שהתהוותה באירופה". ואכן, האמריקנים השלימו. עדות פתטית משהו להשלמה זו היתה ההתעלמות הגמורה מארצות-הברית בוועידת הקהילה האירופית במסטרסכט, שנוהלה בהגמוניה גרמנית קשוחה וצורמת.³

מדיניותנו הביאה לאמריקה חירות, שלום ושפע כמותם טרם ידעה ציביליזציה כלשהי בעבר... המאה ה-21 תהיה המאה האמריקנית החדשה.

ג'ורג' בוש (3.3.91)

דברים אלה נאמרו אמנם על-ידי מנהיג מעצמת-על בשיא כוחו, מיד לאחר תבוסתה (המדומה) של עירק, והתפוררותה של ברית-המועצות, אולם ההיסטוריה, בגחמותיה הבלתי-צפויות, הפכה בינתיים את הקערה על פיה, והמוטו מפיו של בוש יותר משהוא מצלצל כתמימות מופלגת, נשמע כדברי רהב חסרי כיסוי. אכן, אמריקה של 1992 שוב אינה משאת נפש מיתית, והיא שונה בתכלית מאותה ארץ האפשרויות הבלתי-מוגבלות, שבה השמים הם הגבול, שלה הורגלו מאז גלי ההגירה הגדולים בראשית המאה. ארצות-הברית של המציאות הנוכחית שוקעת בשפל כלכלי, נקרעת לגזרים במשבר אתני ומסתגרת בדי אמות של בדלנות לאומנית בעלת סממנים אנטישמיים ופשיסטיים. אולם עיקר העיקרים, זוהי אמריקה המאבדת במהירות בלתי-צפויה את השפעתה על המגמות הגלובליות, שלמרבה האירוניה ההיסטורית – יצרה אותן כמו ידיה. הרי קצו של האימפריאליזם הקומוניסטי בשלהי שנות השמונים הגיע כאשר זה קרס תחת משקלם המצטבר של כישלונותיו. בתחרות הבלתי-אפשרית מול עצמתו הכלכלית-טכנולוגית של הקפיטליזם האמריקני, שיזמת ההגנה האסטרטגית (SDI)¹ של רונלד רייגן הנחיתה עליו את מכת-החסד, בא לידי ביטוי הכישלון הקומוניסטי, שלא ניתן היה עוד להסתירו או להתגבר עליו.

אולם בד בבד עם קריסת הקומוניזם נחשפו גם הרעות החולות של ארצות-הברית. הדמוקרטיה הגדולה בעולם, אשר שאבה את חוסנה המדיני ואת מעמדה ההגמוני מן ההגנה על העולם החופשי מפני סכנת העריצות ממזרח, נותרה לפתע פתאום בלתי דרושה. אכן, "לפתע פתאום", שכן קצב ההתרחשויות המסתחרר מנע ממנה להיערך כראות לקראת הבאות ולפתח מנגנוני הגנה הדרושים לחברה בעידן של אי-ודאות.

² תקציב ההגנה של יפן גדל מאז 1982 ב-100 אחוזים (!) והגיע השנה ל-34 מיליארד דולרים, השני בגודלו בעולם. בניגוד ל-מגמת הצמצום בשאר צבאות נאט"ו, חלה צמיחה בפעל של ה"בוט" סוהורי", שבלע אל קרבו את הצבא המזרח-גרמני לשעבר.

¹ הידועה יותר בשמה הפרו-מלרי "מלחמת המכבים".

³ "אם הדברים ימשיכו להתנהל בקצב זה, אציע לשנות את השם מ'קהילה אירופית' (EC) ל'ארצות-הברית של גרמניה' (USG)", העיר באירוניה מרה מרק אייסקנס (Eisksens), שר-החוץ הבלגי.

מצדו האחר של כדור-הארץ, לאחר שספג דברי גנאי בניר זילנד, טס נשיא מעצמת-העל ליפן, ולאחר שחנך חנות צעצועים אמריקנית בקיוטו, ביקש ממארחיו שיסבירו לו מדוע הם מייצאים לארצו 2.5 מיליון מכוניות וקונים ממנה רק 16 אלף (שישה-עשר אלף). אחר-כך התחנן בפניהם שיקנו ממנו חלקי-חילוף, הובס במשחק טניס (1:5), ולבסוף איבד את העשתונות (תרתי משמע) ונפל שדוד תחת השולחן.⁴

ראש-ממשלת יפן סיכם את ביקורו של בוש במזרח הרחוק באמרו כי האמריקנים "איבדו את מוסר העבודה שלהם [וכן] הם שוקעים בתהליך של פיגור כלכלי מתמשך". כמה משרי ממשלתו היו פחות מנומסים וטענו גלויות שהפועל האמריקני הוא "אנאלפבית ובטלן, היוצא לסוף-השבוע שלו כבר ביום ה', ובשובו ביום ב' לעבודה הוא ממילא עיף ושיכור, ועל-כן התוצרת שלו פגומה" (יושיו סקורצ'י, יו"ר הפרלמנט). לא ההפרזה והרשעות הם המפתיעים באמירות אלו, אלא עזות-המצח באמירת דברים שלא היו עולים על דל שפתיו של פקיד יפני רשמי עוד לפני חודשים מספר.⁵

*

המוקד השלישי, ואולי אף החמור מכולם, הוא עליית האיסלאם כגורם רב-חשיבות במערכת הגלובלית. לצדם של הפשיזם והקומוניזם בתחילת המאה, האיסלאם הוא אבן-הנגף המרכזית על דרכו של הניסיון הדמוקרטי בשלהי המאה העשרים. אולם בעוד שהרדיקליזם הקומוניסטי או הנאצי שאבו את כוחם מאידיאולוגיה שהיא למרבה המזל רק אחד מפרותיה של הציביליזציה המערבית, האיסלאם הוא טוטלי ואין עליו עוררין, לא בקרב מיליארד מאמיניו, קל-וחומר בקרב המדינות המוסלמיות והערביות. נחשלותו של המרחב השמי, פלגנותו, תלותו בשני מוקדי הכוח בעידן המלחמה הקרה, כל אלה ועוד, הצרו את צעדיו והגבילו את השפעתו במסגרת הנסבל. הנוק המשמעותי היחיד שנגרם למערב עד כיבוש כוויית בידי עירק היה העליות הדרסטיים במחירי הנפט, שהביאו לסדרה של זעזועים כלכליים וגלי מיתון כלל-עולמיים מיד אחרי מלחמת יום הכיפורים ובראשית שנות השמונים.

אולם רק עם כיבוש כוויית, כהקדמה להשתלטות על ערב הסעודית, הגיח הגייני הערבי מן הבקבוק האיסלאמי, בדמותו של צדאם חוסיין. עריץ זה הוא דגם נאמן של אויב האנושות, המתאפיין בתבחיני הרדיקליזם מאסכולת היטלר וסטאלין, החל בהשמדת עם וכלה בטרור אקולוגי בקנה-מידה חסר-תקדים, וכל אלה בגיבוי מאגרים עצומים של אמל"ח להשמדה המונית. ואכן, אמל"ח כימי, בקטריוולוגי, ותוך זמן קצר ביותר גם גרעיני, בידי העולם המוסלמי הוא סכנה לשלום העולם, חמורה יותר מזו של המלחמה הקרה.⁶ אחרי ככלות הכול, המאבק הבינ-גושי התנהל בתוך ציביליזציה המבוססת על רציונל, אשר ביטויה הסמלי (והמעשי) היה הטלפון האדום שחיבר את מוסקבה עם ושיי-גטון, ואשר נועד למנוע שואה גרעינית. רציונל זה זר לחלוטין למניכאיזם האיסלאמי, המחלק את האנושות ל"דאר אל-איסלאם" ו"לדאר אל-ת'רב", והגורס ניהול ג'יהאד על הכופ-רים כעיקרון העומד לעד. מכאן, שלא זו בלבד שצדאם חוסיין, חאפז אל-אסאד, קדאפי, חומייני ודומיהם המפורסמים פחות, אינם יוצאי-דופן במרחב השמי, אלא

שהחיפך הוא הנכון: הם הנורמה. כפי שמוכיחים האירועים באלג'יר, בסודן וברפובליקות המוסלמיות של ברית-המועצות לשעבר, הם המגמה השלטת.⁷

אם במקרה הגרמני והיפני מגלה ושינגטון חוסר-אונים והשלמה, הרי במקרה האיסלאמי נותן הממשל יד להאצת התהליכים שתוארו לעיל, בראש ובראשונה על-ידי הסלמת מרוץ החימוש באזור; עדות לכך הן מכירות הנשק חסרות-התקדים בהיקפן לערב הסעודית וחימושה של מצרים,⁸ ומתן הכשר למדינות טרור מסוגה של סוריה או לקבוצות חבלה מאסכולת אש"ף.

אולם, מעשה הכשל המדיני של ושינגטון, אשר השפעתו לטווח קצר עלולה להיות חמורה מאין כמותה, מבחינתה של ישראל, הוא מחויבותו של בוש לערבים לסילוק ישראל מישי"ע ומהגולן, כהקדמה לפינוי מזרח ירושלים, והטמנת לבנת חבלה בדמות מדינת אש"ף בחיקה של ישראל מסורסת בגבולות 1949. אל כל אלה נוסף הניסיון לפרוק את ישראל מנשק גרעיני. למותר לציין כי שילובן של שתי מגמות אלה יעמיד את ישראל בפני סכנה לקיומה, חמורה מזו שבפניה עמדנו במהלכן של המלחמות עצמן, שכן הפעם יהיה זה מהלך המלווה בשיקוי המשכר של "שלום".

מחויבות מפורשת לדחיקתה של ישראל לגבולות 1949 היתה תנאי מוקדם להצטרפות הערבים לקואליציה שגיבשו האמריקנים מול צדאם חוסיין, והאמריקנים קיבלו תנאי זה ללא ערעור. שרי-החוץ של מצרים, סוריה וערב הסעודית הצהירו על כך בפומבי, מבלי שהממשל טרח להכחיש את הדברים. יתרה מזאת, לפחות במקרה של הצהרת שרי-החוץ הסורי בדבר תמיכת ארצות-הברית בסילוקה של ישראל מהגולן, אישר גיימס בייקר את דברי עמיתו באמרו ש"זו אכן מדיניות הממשל מאז 1967".⁹ השינוי "הסמנטי" שדוברי הבית הלבן ומשרד-החוץ החלו להשתמש בו מיד לאחר מלחמת המפרץ, מ"שטחים מוחזקים" (Administered Areas) ל"שטחים כבושים" (Occupied Territories), תוך סילוף בודון של החלטות 242 ו-338 והסכמי קמפ-דייוויד, נועד ליצור דה-לגיטימציה של ישראל בישי"ע, בגולן ובירושלים.

*

ארצות-הברית הפכה אפוא מבעלת-ברית ליריבה מדינית. כאמור לעיל, מערכת היחסים בין שתי המדינות הושתתה בשני העשורים האחרונים על זהות אינטרסים מול האימפריאליזם הסובייטי. שני הביטויים המרכזיים לשיתוף-הפעולה היו הסיוע המדיני, שישראל זכתה לו בפורום הבינלאומי בכלל ועל בימת האו"ם בפרט, וכן הסיוע הצבאי שנע במישור דו-סטרי, כאשר הסיוע הישראלי למערך הקונבנציונלי של ארצות-הברית אינו נופל מזה של ושינגטון לישראל, ולדעת מומחים אחדים, אף עולה עליו.

לית מאן דפליג שבמצב הנוכחי לא די שישראל אינה זוכה לסיוע מדיני של הממשל, אלא ההיפך הוא הנכון: ושינגטון מובילה את המסע האנטי-ישראלי באו"ם וברחבי תבל. ביטוי לכך היה הגיינו לישראל בעקבות ההחלטה לגרש שנים-עשר מראשי המסיתים בישי"ע לאחר רצח ארבעה ישראלים. הגיינו, שהיה חסר-תקדים בחומרתו, נוסח על-ידי האמריקנים בעצה אחת עם אש"ף, והיה חריף מנוסח הגיינו

⁷ המשטר במצרים מוצג בדרך כלל כקרב ביותר לדגם הדמוקרטיה המערבית. אולם במשאל ב-נושא האלג'ירי (פברואר 1992), תמכו 94 אחוזים מן המצרים ב"חזית החד-צלה האיסלאמית", כלומר בהנהגת מדינת הלכה באלג'יר.

⁴ החיבת הנלע של הביקור, שלא חסר מעמדים של פאפ'ני, ואשר את כיש-לונותיו היה לחזות בנקל, הוא עדות נוספת לאבדן העשתונות בבית הלבן.

⁸ שמטת החוב הצבאי בך 7 מיליארד דולרים האיצה ביתר שאת את חיזוק המערך ההתקפי של צבא מצרים, בעיקר בתחום חשיון, חיל-האוויר וה-טילים לטווח בינוני.

⁹ סביר להניח שגם בנושא הגרעיני הושגה "הבנת" בין ג'ורג' בוש לבין הער-בים. מצרים, המובילה את המהלך, זוכה לגיינו אמריקני תוך עיתוי ותז-מור מלאים.

⁵ גל הזעם שהציף את אמ-ריקה בעקבות הדברים לא הועיל הרבה. במחצית השנייה של ינואר 1992 ירדו מכירות הרכב הא-מריקני בארצות-הברית ב-5.8 אחוזים, לעומת גידול של 12 אחוזים ביבוא מכוניות יפניות וגידול של 21.6 אחוזים (!) במכירות רכב יפני המיוצר באר-צות-הברית.

⁶ להלן ביטוי לבולמוס הכפייתי של קניות נשק על-ידי הערבים: מתוך סכום של שני טריליון פטרודולרים שהוצא בש-נים 1973 עד 1989, הוצאו כטריליון דולרים על נשק, 0.5 טריליון על השקעות במערב, 250 מיליארד דולרים הם רכוש פרטי של העליות השלטת, ועוד כסכום הזה הוצא על מימון טרור, תמיכה במ-דינות "יעימות" ורכישת מותרות. בתשתית הכל-כלית הושקעו סכומים שוליים, וערב הסעודית מייבאת היום 60 אחוזים ממונה, לעומת 35 אחר-זים בשנת 1972.

¹⁰ הדבר היה, כאמור, בינואר 1992. בשעת מתיבת שורות אלה (26 בפברואר) טרם גורש אף לא אחד ממסרי תים אלה, ועניינם נדון עדיין בערכאות. אולם הנוק המדיני החמור כבר גרם.

¹¹ המצרים חוזרים וקובעים שבכל מקרה של מלחמה בין ישראל לערבים מחיר יבואה של מצרים לאומה הערבית קודמת להסכמים שתחתה עם ישראל.

הנס דיריך גנשר: "על ארצות-הברית להשלים עם המציאות החדשה שהתחזתה באירופה"

קיאצ'י מיאזאווה, ראש-ממשלת יפן: "...האמריקאים איבדו את מוסר העבודה שלהם והם שקועים בהנהלין פיגור כלכלי מתמשך"

¹² סטיין חוזר ומזהיר את ישראל להיפטר מהר ככל האפשר "מן הקביים האמריקניות", כפי שהוא מכנה את "הסיוע", על מנת לחקדים תרופה ל"מכה הצפויה מצדה של ושינגטון.

לעירק לאחר פלישתה לכוויית. בעוד שהחלטת מועצת הביטחון 660 מן ה-6 באוגוסט 1990 מסתפקת בגינוי עירק בלבד (condemned), הנה ההחלטה מ-6 בינואר 1992 מגנה את ישראל "בחריפות" (strongly condemns).¹⁰ כמו כן, ממשל בוש עמד (ועומד) מאחורי הסירוב של גרמניה להעניק לישראל ערבויות לקליטת עלייה בסכום של 5 מיליארד דולר.

"הסיוע" – מגזר למקל חובלים

ותר אפוא מה שמכונה "הסיוע הכספי", בסכום של 3 מיליארד דולר. סכום זה, (וכן בקשת ערבויות הממשל להלוואות), או נכון יותר: החשש מאבדנו, הוא העומד ביסוד נכונותה של ישראל להיכנע לתכתיב האמריקני, ואין צורך להוסיף שהוא המנוף לחץ האמריקני עלינו.

כאן מן הראוי להבהיר פעם נוספת (שכן הנושא טופל לא פעם מעל דפי **נתיב**), את המהות שביסוד "מתן סיוע" של מעצמת-על.

מעצמה אינה "מסייעת" למדינה אחרת, אף לא לבעלת-ברית. אין בין המושג "סיוע", השאול מסמנטיקה פילנתרופית או אלטרואיסטית, לבין יחסים בין מדינות דבר וחצי דבר, והוא זר להם כליל, ברוח אמרתו הנודעת של לורד פלמרסטון לפיה "למדינה אין ידידים, למדינה יש רק אינטרסים". למעצמת-על יש אינטרסים אזוריים, ואם אלה עולים בקנה אחד עם אינטרס של מדינה מקומית, הופכת זו ל"בעלת-ברית" של המעצמה ושתיהן פועלות בהתאם לאינטרס המשותף. שתיהן "מתחלקות בנישיאה בעול". ואכן הביטוי Burden Sharing – "נישיאה משותפת בעול", הוא הביטוי המקובל בין בעלות-הברית בנאטו, הבא לציין את **שויון הערכים בין שני בעלי-הברית**. כל הולנדי, דני או תורכי יודע היטב שארצות-הברית זקוקה לו באותה מידה שהוא זקוק לה, ואין הוא מפתח שום רגש נחיתות נוכח העובדה שעיקר נטל ההגנה על ארצו נופל על שכם האמריקנים ולא עליו.

ישראל יוצאת מכלל זה. לא זו בלבד שהיא נושאת בחלק הארי של הגנתה, וגבה שלה הוא הנשבר תחת "הנשיאה המשותפת בעול", לא זו בלבד שישאר מכריזה כי אף לא חייל אמריקני אחד ישפוך את דמו להגנתה (בניגוד מוחלט לשאר בעלות-בריתה של ושינגטון); לא זו בלבד ש"בעלת-בריתה" מחמשת את אויבי ישראל במיטב אמצעי ההשמדה, ולא זו בלבד שתרומתה ל"ידידה הגדולה" עולה קרוב לוודאי על זו של "הידידה", אלא שכל זה עוד עטוף בכוב הסמנטי המכונה "סיוע".

גם אם נתעלם, לצורך הדיון, מתרגיל ההונאה האמריקני, הניזון מכושר הונאה עצמית של ישראל, אין מנוס מן המסקנה כי הקיץ הקץ על עידן "הסיוע". לישראל, על פי תפיסת ג'ורג' בוש, אין עוד מה למכור. מה שנותר אפוא הוא למכור את ישראל עצמה. מכאן ואילך, אין לארצות-הברית כל עניין בחיזוקו של צה"ל, או בעצמתה הכלכלית של ישראל או בעליית יהודים אליה. ואכן, חימוש הערבים בכמות ובאיכות חסר-תקדים מגדיל ביתר-שאת את הפער הגדול בלאו הכי בין צה"ל לצבאות האויב; הממשל מציף את התקשורת בנתונים כוזבים על כלכלת ישראל, מעשה הנועד להקשות עליה לגייס הלוואות במערכת הכספים הבינלאומית, והעולים הם למעשה בני-ערובה בידי הממשל,

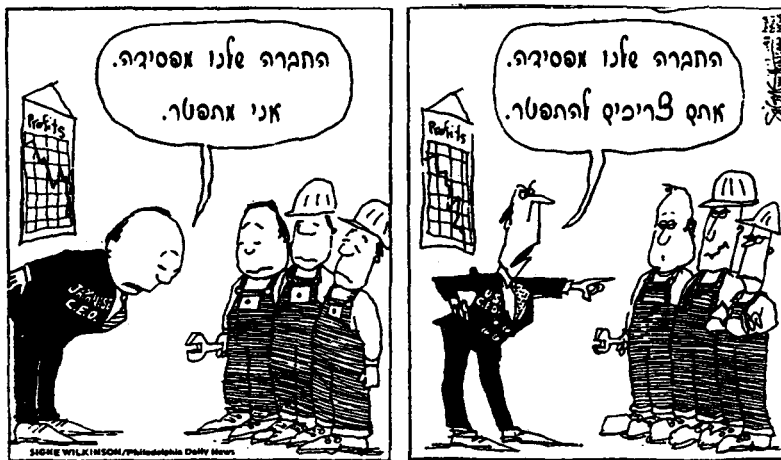
המבקש לשחוט מישראל, באמצעות סבלם, כניעה מדינית. מכאן ואילך חדל אפוא "הסיוע" להוות גזר והופך למקל חובלים. שהרי ההיגיון הפוליטי מחייב שערכו של "הסיוע" הניתן כפתיון או כלחץ, ייפול מערך ההישג המדיני שארצות-הברית מעוניינת לגרוף. "הסיוע" הוא אפוא תנאי. ישראל תקבל אותו, אך שכרו יהיה דוגמה מאלפת. ישראל ויתרה על שבעתיים. פינני סיני היה דוגמה מאלפת. ישראל ויתרה על 100 אלף קמ"ר שלערכם האסטרטגי-כלכלי אין שיעור, וקיבלה בתמורה 20 אחוזים מכלל הוצאות הפינוי וההיער רכות החדשים בנגב. יתר על כן, אבדן שדות הפט עלה לישראל מאז ועד היום 25 מיליארד דולרים. אם נוסיף לסכום זה את אבדן שנת תל"ג שלמה במלחמת יום הכיפורים (30 מיליארד דולרים) ואת הפיצויים למפוני סיני (4 מיליארד דולרים), אין מנוס מן המסקנה כי זהו המחיר היקר ביותר ששילמה מדינה כלשהי תמורת "שלום" לאחר **שהביסה את אויביה**. העובדה שמצרים לא יצאה ממעגל המלחמות¹¹ ובכל תסריט אפשרי של מלחמה עתידית היא נלקחת בחשבון על-ידי המטכ"ל כאויב לכל דבר, מוסיפה נופך אבסורדי משהו לתמונה האבסורדית בלאו הכי.

עם זאת, יש לזכור ש"מחיר השלום" של שנות השבעים שולם על רקע ההבנה האסטרטגית (והסכמים חתומים בנושא זה) אשר שררה בעת ההיא בין שתי המדינות, והמצב ששרר אז היה נוח לישראל לאין ערוך מן המצב השורר כיום, בעידן של עוינות גלויה וברוטלית. מכאן, שבמצב הנוכחי "הסיוע" מבחינתה של ישראל אינו אלא תענוע יקר שבו על כל סנט תצטרך ישראל לשלם מחיר כפול ומשולש, בנכסים מדיניים וכלכליים כאחד. אין אפוא מנוס מהמסקנה כי ההינתקות מן התלות המסוכנת בארצות-הברית היא אינטרס מכריע, החייב לעמוד בראש סולם העדיפויות של מדיניות החוץ.

"הערבויות" – העולים כבני-ערובה

אין כנושא הערבויות כדי להוכיח באמצעותו את עומק המשבר ביחסי ישראל-ארצות-הברית, דווקא על שום היותן צעד הומניטרי שאינו עולה דבר למשלם המסים האמריקני; להיפך, הוא משתלם לו היטב. מהלכיה של ושינגטון בנושא זה, מעידים כמאה עדים שעל ישראל להינתק מהר ככל האפשר מכל תלות כלכלית באמריקה.

פרשת הערבויות עלתה לדיון זמן קצר לאחר מינויו של ג'ורג' בוש לנשיא, ובעת ההיא היתה המשך ישיר למאמץ האמריקני לשחרור יהודי ברית-המועצות שהחל בימי רונלד רייגן; מעשה אשר, למרבה האירוניה, סגן-הנשיא בוש נטל בו חלק בלתי-מבוטל. מתן הערבויות לישראל לקליטת העלייה נהנה מתמיכה גורפת של שני בתי הקונגרס, ולצד ההומניטרי נוסף היבט כלכלי משכנע אשר דוברו הראשי היה הרברט סטיין, מבכירי הכלכלנים באמריקה, המשמש כיום בתפקיד יועץ משרד-החוץ לענייני כלכלה. בלשונו של סטיין: "העלייה שוות-ערך לגילוי שדות נפט והיא תצמיד את ישראל לשורה הראשונה של המדינות המתועשות בתבל".¹² למותר לציין שסטיין טען את המובן מאליו, שהרי אין מחיר למאגר הטכנולוגי-מדיני האדיר שמביאה עמה העלייה מרוסיה, העשוי להציב בנקל את ישראל בצמרת המדינות בעידן

הבתר-תעשייתי.
 עם תחילת הדיונים בנושא הערבויות לא עלתה כלל שאלת יכולתה של ישראל להחזיר את ההלוואות. שמה של ישראל כלוה למופת הולך לפני, ומוסר התשלומים שלה היה ללא פגם מאז ומתמיד, לעומת בקשות חוזרות ונשנות לשמיטת חובות, אפילו מצד מדינות שהחוב החיצוני שלהן קטן, יחסית לתל"ג, מזה של ישראל.
 יתרה מזו, ביצועיה הכלכליים של ישראל בשנים האחרונות, ובעיקר בשנת 1991, עם צמיחה מרשימה של 5.5 אחוזים,¹³ לצד ירידה משמעותית מאוד במצבת חובות החוץ,¹⁴ מציבים את ישראל ברשימת המדינות בעלות רמת סיכון נמוכה.¹⁵ אל אלה יש להוסיף את הדו"ח החיובי מאוד של מבקר המדינה האמריקני בנושא הערבויות, שהוגש לממשל ב-17 בפברואר. וכך נאמר בלשונו הזוהרה מאוד של המבקר:

¹³ הרבעית בעולם. רק ב-סינגפור, בקוריאה ובטייוואן היתה הצמיחה גדולה יותר. ממוצע ה-צמיחה של הקהילה ה-אירופית היה 1.1 אחוזים. בשבדיה, בפילנד, באר-צות-הברית, בבריטניה ובקנדה היתה הצמיחה שלילית.

¹⁴ נטל החוב החיצוני, כאחוז מהתל"ג, ירד מאז 1986 מ-62 אחוזים ל-31 אחוזים; והיקף פירעון החוב השנתי מהכנסות מיצוא ירד בתקופה המקבילה מ-32 אחוזים ל-24 אחוזים.

¹⁵ עלייה מדירוג C לדירוג A במדד "סלומון בדרס", ועלייה ממקום 60 למקום 38 בדירוג רמת הסיכון של Euromoney.

¹⁷ מקומם של היהודים כשעיר לעזאזל בדמגוגיה של ביוקן זהה לזה ש-תופסים מתיישבי ישיע בפי השמאל ורובה של התקשורת בישראל. בשני המקרים מצוי אותו מנגנון של יצירת שקר גדול על-ידי שטיפת-מוח מתמדת החוזרת על עצמה בדרגות שונות של מניפולציה.

¹⁶ הממשל העניק ערבות מדינה לעירק, ללא כל התניות, בסכום של מיליארד דולר, חודש אחד בלבד לפני הפלישה ל-כוויית (!) למותר לציין שמלוא הסכום ירד ל-טמיון.

כך נשמעה ההצהרה שגם ירושלים המזרחית תיכלל במספר זה, וכי ירושלים "שוות-ערך לכל צורך ועניין לגדה המערבית ועזה". ב-22 בפברואר באה הודעה סופית כי "תנאי הערבות יהיו קשוחים מאוד מאוד" (very very tough), בלשונו של סנטור ליה, חבר בכיר בוועדת ההקצבות, ומכל מקום לא יינתנו בשנת בחירות. (אל גסות-הרוח הדיפלומטית נוספה גם הערתו של בייקר בדבר "חיבתו הנודעת של הממשל ליצחק רבין...")

אם בנושא המדיני רשאית ושינגטון לטעון, במידה בלתי-מבוטלת של צדק, שלא חל כל שינוי במדיניותה בנושא "השטחים" שישראל כבשה במלחמת ששת הימים, הרי התנהגות האמריקנים בנושא הכלכלי אינה אלא הכפשה כפשוטה. הממשל, באמצעות מחלקת המחקר של האוצר בראשותו של ברוס ברטלט (Bartlett), הציף את התקשורת בהערכה מעוותת ומגמתית, לפיה המשק הישראלי סובל מבעיות מבניות ההולכות ומחמירות; ומכאן המסקנה שכל הערב לישראל מניח את כספו על קרן הצבי. למותר לציין שהעיתונות עטה על הנושא כמוצאת שלל רב.

הארסי מכולם היה כרגיל פטריק ביוקן, עיתונאי ושדרן בכיר, הנהנה מפופולריות עצומה בכל אמצעי-התקשורת של אמריקה, ועתה מועמד מצליח לנשיאות. ביוקן אינו מדבר כלל על הערבויות; בפיו זו סחיטה ישראלית (ועמה השדולה היהודית), המבקשים לגזול עשרות מיליארדי דולרים שנועדו לשכן את חסרי-הבית, להביא מזון למכורים לסמים, לשקם את התשתית הקורסת בערים, לסייע למערכת הבריאות המתמוטטת, ומה לא.¹⁷ המסר של ביוקן, מן האנטישמיים הארסיים בתקשורת, נקלט היטב ומזין את שנת היהודים הרוחשת מתחת לפני השטח. דוגמה קיצונית של הכפשה באה מפיו של גיימס בייקר עצמו בטענה שזכתה לכותרות; לפי בייקר "ישראל אכן פורעת את חובותיה, אך זאת רק משום שאנחנו מספקים לה את הכספים לשם כך". שר-החוץ יודע גם יודע (הברבר סטיין, יועצו הכלכלי, הוא מומחה לכלכלת ישראל), שחובות ישראל לאוצר האמריקני הם כרבע בלבד מכלל מצבת חובות החוץ של ישראל (5.5 מיליארד דולרים מתוך 24 מיליארד).

פועל יוצא מהכפשת ישראל היתה הדרישה לתשלום של 7 אחוזים כדמי הערבות, כלומר פרמיה של 700 מיליון דולרים, נוסף לריבית. למותר לציין שבתנאי זה הופכים האמריקנים את ההלוואה לבלתי כדאית; אין זו אלא הצהרה שנועדה

...אם תחליט ארצות-הברית להעניק לישראל ערבויות על סכום של 10 מיליארד דולר... תוכל ישראל לפרוע את חובותיה במלואם ובמועד.

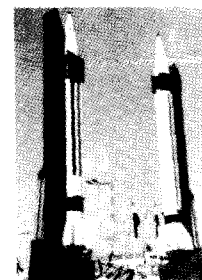
כאמור לעיל, מתן הערבויות על-ידי הממשל הוא בראשונה עסקה משתלמת לארצות-הברית. הלוואה של 10 מיליארד דולרים, האמורה להניב מיליארדי דולרים ריבית, אינה עניין של מה בכך, אפילו בהיקף של המשק האמריקני, ועל אחת כמה וכמה במדינה שבה צפויה השנה פשיטת-רגל של 300 בנקים.

יתר על כן, חלק ניכר מאוד מסכום ההלוואה יוצא על רכישות חומרי-גלם. רכישתם בשוק האמריקני תהווה אף היא תרומה (צנועה ככל שתהיה) לצמצום הגירעון המסחרי האדיר של ארצות-הברית. גם כמה מאות מיליוני דולרים שישראל תידרש לשלם כדמי ערבות הם רווח אמריקני נקי המושג בתמורה למשיכת קולמוס.

ההיבט ההומניטרי, אף שאינו מטבע עובר לסוחר, הוא במקרה הנדון יותר מסיסמה בעלמא. אחרי ככלות הכל, לזו המאבק ב"אימפריית הרשע" מאסכולת רייגן היה נושא זכויות האדם, שיציאת היהודים עמדה במרכזו, ועלייתם של נתן שרנסקי ואידה נודל לישראל (בסיוע אמריקני) סימלו אותו יותר מכל. מתן ערבויות לקליטת יהודי רוסיה בארצם החדשה, יכול להיות אפוא בבחינת אקורד אחרון ומשלים של מחווה נאצלת, ששורשיה נעוצים בערכי מוסר של הדמר-קרטיה הגדולה בעולם לקראת "המאה ה-21, היא המאה האמריקנית..." (ובהזדמנות זו פיצויר-מה על שיתוף-הפעולה, הלא-בהכרח פסיבי, עם גרמניה בהשמדת יהודי אירופה).

אולם כל היתרונות דלעיל, הכלכליים והמוסריים (המשתלמים בעליל), לא רק שאינם מביאים למתן הערבויות, אלא שההיפך הוא הנכון. מערכת ההתניות של ושינגטון למתן הערבות הופכת אותה לנעדרת היגיון כלכלי, ולסיכון מדיני שישראל בהרכב הפוליטי הנוכחי לא תוכל לקבל. וכמו לא די בכל אלה, הולכת מערכת ההתניות ומחמירה ככל שעובר הזמן.¹⁶

אל התנאי המוקדם של "הקפאת ההתחליות לתקופת המשא-ומתן לשלום", הוסיפה ושינגטון את "הקפאת ההתחליות במצב הנוכחי" ללא תלות בזמן. מ-13 אלף התחלות בנייה ביישע, דרשו האמריקנים לרדת ל-9,000 בינואר ול-6,300 בפברואר. אך גם בכך לא סגי להם; אחר-

"דאר אל" איסלאם: מסה קרייטית המורכבת מיסודות אלימה, רדיקליזם לאומני ואמל"ח להשגדה המונית.

¹⁹ניו-יורק טיימס, 17 בנובמבר 1991.

²⁰דהיינו: משפחה בת ארבע נפשות שהכנסתה היא מתחת ל-1,117 דולרים לחודש (ניו-יורק טיימס, 31 בנובמבר 1991).

²¹ערכם של תלושי המזון מחושב לפי 70 סנט לנפש ליום. לא בדיוק סעודת מלכים...

²²איור סרקסטי לסיסמה הנודעת: "מה שטוב לגיבול מוטורס טוב לאמריקה".

¹⁸"...never since the Great Depression has the threat to domestic well-being been greater"

²³במיוחד נפגעו חסכוני-תיהם של הממלאים החיים מריבית על כסף שחסכו במשך עשרות שנים. ב-מקרים רבים צנחה ההכנסה ב-33 אחוזים (מריבית שנתית של 8.5 אחוזים ל-4.9 אחוזים, כלומר, לרמת האינפלציה הצמיחה);²⁴מרכיבי המדד הם, בין היתר: הוצאות הצרכנים, נפח הכסף שבמחזור, עלות חומרי-גלם, הזמנות ציוד, אבטלה, התחלות בנייה, וכו'.

לאותת למערכת הכספים הבינלאומית כי ישראל היא מדינה פושטת-רגל, ובכך למנוע ממנה קבלת הלוואות ממקורות אחרים, למקרה שהמשא-זמתן עם האמריקנים יגיע למבוי סתום, ובה בעת לסחוט מישראל – אשר מקורות אחרים חסומים בפניה – ויתורים מדיניים נוספים.

פרשת הערבויות היא, כאמור, איור לסחטנות פוליטית בנושא שלא יעלה למשלם המסים האמריקני דבר. יתרה מזו, הוא עוד עשוי היה להרוויח ממנו. סוגיית "הסיוע" שונה מפרשת הערבויות בכך שלפחות בחלקה היא באה מכיסו של משלם המסים, ועל כן היא מסוכנת ממנה בהרבה.

בשלב זה ייאמר שגם אלמלא היתה ישראל קרבן הריאל-פוליטיק מאסכולת בוש את בייקר, וגם אילו ביקש הממשל להגיש לישראל סיוע צבאי במתכונת המקובלת מאז 1985, ספק אם היה הדבר עולה בידו. חשש זה עולה מניתוח שלושה גורמים נוספים במערכת האילוצים והשיקולים של הממשל, הנוכחי או הבא: א. השפל בכלכלה האמריקנית; ב. מגמות הבדלנות; ג. נשיא דמוקרטי.

א. האילוץ הכלכלי

אל ההתנגדות הפוליטית נוסף היבט פנים-אמריקני נוסף, המחזק ביתר שאת את ההתנגדות לסיוע החוץ בכלל, ולסיוע לישראל בפרט, והוא המיתון הכלכלי הכבד העובר על ארצות-הברית. המיתון הכלכלי הנוכחי, שהחל ב-1988, מראה סימנים של גלישה למשבר, וארצות-הברית ניצבת בפני סבך בעיות כלכליות שהוא אולי מן החמורים ביותר מאז ימי השפל הגדול בשלהי שנות העשרים. לדברי ויליאם היילנד, עורך ה-*Foreign Affairs*: "מעולם, מאז השפל הגדול, לא היה האיום על הרווחה בבית גדול יותר".¹⁸ מעולם לא הוזנחו יותר הבעיות מבית המאיימות לפורר את רקמת החברה האמריקנית: עוני, סמים, פשע, המשבר בחינוך ובבריאות, התפוררות התשתית בערים, וכל זאת, כאמור, בצל של משבר כלכלי והתגעשות אתנית.

סימניו הראשונים של המיתון הנוכחי החלו לתת את אותותיהם כבר באמצע 1988 עם הפסקת הצמיחה המואצת; אך רק בקיץ 1990, עם העלייה החדה במחירי הנפט בעקבות כיבוש כוויית, החל המיתון הממשי בכלכלת ארצות-הברית. בשנת 1991 ירדה הצמיחה לשפל חסר-תקדים מאז מלחמת-העולם השנייה, ועמדה על -0.8 אחוזים. הגירעון היה על סף ה-300 מיליארד דולרים, והגירעון החזוי לשנת התקציב הנוכחית (362 מיליארד דולרים), תוקן בינתיים ל-400 מיליארד דולרים, ועלול אף להגיע לסכום העצום של חצי טריליון דולרים. עקב הזיקה שבין הגירעון לצמיחה ספק רב אם תקוות הממשל לצמיחה כלשהי בשנת 1992 אכן תתממש.

המסים (הפדרליים), כאחוז מהתל"ג, גבוהים יותר בימי בוש מאשר בימי כל הנשיאים מאז מלחמת-העולם השנייה. פריון העבודה והתוצר לעובד בארצות-הברית, שאיבדה כבר מזמן את מעמד הבכורה שלה בקרב המדינות המתועשות, הם כעת מן הנמוכים בקרב מדינות אלה. ההכנסה הריאלית הממוצעת לעובד נמוכה יותר מזו שהיתה ב-1979, ומה שחשוב, שהיא נמוכה יותר מזו שהיתה עם כניסתו של בוש לבית הלבן. שכר-העבודה לשעה ירד ב-10 אחוזים, במונחים

ריאליים, מאז 1980, וב-1990 היתה ההכנסה (השנתית) הממוצעת למשפחה 29,943 דולרים: ב-1,000 דולרים פחות מההכנסה ב-1970 (בדולרים ריאליים).¹⁹ ל-37 מיליון אמריקנים (14.2 אחוזים מכלל האוכלוסייה), אין ביטוח בריאות, שכן אין הם מסוגלים לשאת בדמי הביטוח.

מדי יום ביומו נפלטים לשוק דורשי העבודה 28 אלף איש המצטרפים לצבא הגדול של 10 מיליון מובטלים. יותר מ-10 אחוזים מכלל האמריקנים (למעלה מ-25 מיליון נפש), חיים מתחת לקו העוני ונתמכים בתלושי מזון. העלייה החדה במספר הנזקקים לסעד ציבורי נוצרה בימי ממשל בוש, ובעיקר בשנתיים האחרונות. כך, למשל, עלה מספר הנזקקים בניו-יורק ב-50 אחוזים, בניו-ג'רזי – ב-33 אחוזים, בקונטיקט – ב-17 אחוזים ובמסצ'וסטס – ב-12 אחוזים! הממצאים במדינות אלה תואמים את הממוצע הארצי.²⁰ תופעה קשה נוספת היא הצטרפותן של אוכלוסיות מן המעמד הבינוני למעגל נזקקי הסעד, כלומר אוכלוסיות פוריות המייצרות באופן מסורתי את עושרה של אמריקה, כתוצאה מהעמקת האבטלה בקרב חוגים אלה.²¹

הפסדי החברות הגדולות הסתכמו בעשרות מיליארדי דולרים. הפסדי AT&T נאמדים ב-1.8 מיליארד דולרים; ג'נרל מוטורס הפסידה 1.1 מיליארד דולרים.²² רווחיה של IBM ירדו ב-85 אחוזים ברבעון השלישי של השנה (לעומת הרבעון הקודם) והחברה, לראשונה בתולדותיה ובניגוד חריף למדיניותה, פיטרה 20 אלף עובדים. 300 בנקים נמצאים בהליכי פשיטת-רגל; PANAM ו-TWA, שתי חברות הדגל בתעופה האמריקנית, פשטו את הרגל. מכירות הגיהמולד, המגיעות ל-20 אחוזים מכלל מחזור המכירות בכלכלה האמריקנית, היו אסון, ומוטו חלקים ניכרים מרשת המכירה הקמעונאית של אמריקה.

הניסיון להוריד את הריבית, כמנוף לצמיחת המשק, נכשל לא זו בלבד שלא הושגה הצמיחה הגואלת, אלא שבדי הצבור נותר פחות כסף, שכן 75 אחוזים מכלל משקי-הבית בארצות-הברית מאזינים את תקציבם המשפחתי מריבית על חסכוניהם.²³

אל רשימת התחלואים דלעיל מן הדין להוסיף את מדד עשרת המדדים המובילים (Indicators Index), המקובל כקנה-מידה להתנהגותה של הכלכלה האמריקנית בעתיד הקרוב. ואכן, מדד המדדים צופה חזות קשה לפחות לשנתיים הקרובות.²⁴ שניים מן המרכיבים המכריעים בחיובותם לצמיחה כלכלית, שירידתם מעוררת חשש כבד, הם המפולת בהזמנות ציוד למפעלים וירידת מחיריהם של חומרי-גלם. ירידה במדדים אלה פירושה המשך המיתון, ואף העמקתו בשנה הקרובה.

ב. הבדלנות מאסכולת פט ביוקן

הבדלנות האמריקנית, החל בדוקטרינת מונרו (1823) דרך התנגדות הרפובליקנים למדיניותו של וודרו וילסון (1914) ועד הסגירה ההרמטית של הגבולות בפני קרבנות השואה במלחמת-העולם השנייה, היתה מעוגנת בתחושת הייחוד האמריקנית, שביקשה להישמר הרחק ככל האפשר מגיא-ההרְגה של אירופה. מכאן ההתנגדות העזה למעורבותה של ארצות-הברית בשתי מלחמות-העולם, ואין ביטחון כלל שאלמלא הפתעת פרל

לוי אשכול: לא חשוב אם יש בצורת ישראל, חשוב שלא תהיה בצורת אמריקה (לשכת העיתונות הממשלתית)

²⁵הקונגרס, בפיו של ביר קן, הוא פרלמנט של זונות (Parliament of whores) שאינו מסוגל לעמוד על אינטרס לאומי מול שדולת אייפ"ק.

הרבור היו האמריקנים מצטרפים למאבק נגד מדינות הצי במלחמת העולם השנייה. בדלנותו של ביוקן שונה עקרונית ממורשת הבדלנות הקלסית בכך שאין שורשיה שואבים מתחושה של עם סגולה המבקש להסתגר בשפע החומרי שלו, בחירות ובתקווה שיצר לאזרחיו, בבחינת מחסום מפני התוהו שבחוץ. להיפך, ביר קן, ותנועת הבדלנות הגדולה שהוא מחולל, רואים את אמריקה השסועה בשנאה אתנית, שקועה עד צווארה בבוץ כלכלי, מסייעת לכל העולם בשעה שעריה קורסות מחוסר תקציבים, נלחמת את מלחמותיה של האנושות כפזית הטובה וכו'. ומי הביא את האסון הזה על "U.S.A." (ביטוי החביב על ביוקן בנאומיו), אם לא חבורה של חדלי-אישים ליברליים, שהם עצמם אינם אלא כלי-משחק בידי יהודים והשדולה הישראלית.²⁵

תהיה הדמגוגיה של ביוקן נחותה ככל שתהיה, יש לזכור שהתהודה להצהרותיו בדבר "America first" זוכה להצלחה חסרת-תקדים, והצלחתו בבחירות המוקדמות בניו-המפטר היא עדות לכך. כבר בשעת כתיבת שורות אלה (26.2.92) עולה הפופולריות של ביוקן על זו של בוש בכל הסקרים, והמסר שלו מטיב לנבט על הקרקע הפורייה של שנתא יהודים שחולל הנשיא עצמו בכמה מביטוייו האנטישמיים. ביוקן הוא אפוא נצר ראוי לדמגוגים הניזונים מתסיסה חברתית, המאפיינים היום את הבימה הפוליטית של אמריקה. המסר של ביוקן בנושא מעורבותה של ארצות-הברית מחוץ לגבולותיה הוא חד וחלק, והוא אינו נלאה מלחזור עליו בכל נאום: "לא עוד סנט אחד למשטרים כושלים ולמדינות פושטות רגל". למותר לציין שבראש רשימת "המשטרים הכושלים והמדינות פושטות הרגל", על פי ביוקן, מצויה מדינת ישראל. גם אם ביוקן לא ייבחר לבית הלבן, מסר הבדלנות שלו, הנתמך בשפל כלכלי ובאבדן ההגמוניה הגלובלית, עשה את שלו, והוא אשר יהיה נר לרגלי הנשיא הבא ביחסו לבעלי-ברית מאמש. אם נוסיף שבנושא העוינות לישראל והאנטישמיות אין בין ביוקן לנשיא הנוכחי הבדל רב, המסקנה המתבקשת היא שה"סיוע" לישראל יהיה אחד הקרבנות הראשונים על מזבח המפנה המדיני המצפה לכולנו בוועידתו.

במינו הכולל בתוכו קשיים כלכליים, נטייה לבדלנות, מרכיב אנטישמי חריף, ומעל לכל: אנטגוניזם פוליטי הנובע משיקולי אסטרטגיה גלובלית של מעצמת-על. לא זו בלבד שהתעקשות של ישראל על קבלת סיוע, הנובעת מקריאה לא נכונה של המפה הפוליטית, לא תשיג דבר, אלא שתפגע גם בשארית האהדה שנותרה לנו עדיין בקרב שדרות מסוימות של הציבוריות האמריקנית.

כיצד להיפטר מן "הסיוע" ולשרוד

יה סיוע" האמריקני לוט בערפל סמיך של מיתוס, שהקשר בינו לבין המציאות רופף ביותר. מפליא כיצד בפרק זמן קצר של שני עשורים בלבד השתרשה בקרב הציבור אמונה כאילו ללא "העזרה האמריקנית" תגיע ישראל לפת לחם. אמונה זו מצאה את ביטויה בהערתו האווילית של לוי אשכול, כאילו: "לא חשוב אם יש בצורת בישראל, חשוב שלא תהיה בצורת אמריקה..." מכאן שכל דיון בנושא ההינתקות מן התלות בוועידתו מותנה בראש ובראשונה בידיעת הנתונים לאשורם.²⁶

היקפו של "הסיוע", הכולל את החלק הצבאי והאזרחי כאחד, הוא 3 מיליארד דולרים בשנה. מתוך זה 1.8 מיליארד דולרים הם סיוע צבאי, ו-1.2 מיליארד דולרים – סיוע כלכלי. שני הסכומים ביחד היוו 10 אחוזים, בערך, מן התמ"ג של ישראל באמצע שנות השמונים (הסיוע הכלכלי החל להינתן ברמה זו בשנת 1984, והצבאי – ב-1985). מאחר שהתמ"ג החזוי של ישראל לשנת 1993 (שכן ל-1992 קרוב לוודאי שמלוא הסיוע מובטח), הוא 62 מיליארד דולר-רים, לא יעלה כל הסיוע (אם יינתן באותו היקף) על 5 אחוזים מהתוצר הלאומי של ישראל, ולית מאן דפליג שאין

ג. האשליה הדמוקרטית

באשר לדמוקרטים, למותר לציין שלא מהם תצמח ישועה לישראל. אלה היו כידוע מאז ומתמיד מתנגדים חריפים לכל סיוע חוץ מטעמי מדיניות סוציאלית. השפל הכלכלי הגביר נטייה זו בקרבם, ובמוקד מסע הבחירות של כל מועמד דמוקרטי, ללא יוצא מן הכלל, עומד הסיוע הפדרלי הנדיב האמור לפתור את בעיותיה החברתיות של אמריקה. כיצד יממן ממשל דמוקרטי, אם ייבחר, מקופתו הריקה את ביטוח הבריאות לכלל האוכלוסיה וישקם את מערכת החינוך הממוטטת, היא שאלה אחרת, שעניינה פופוליוזם של שנת בחירות. אולם ברור מעבר לכל ספק שסיוע החוץ יהיה הסעיף הראשון שיימחק מתקציב המדינה. מכאן, שאל לה לישראל ללכת שולל אחר ביטויי אהדה מפי מועמד דמוקרטי זה או אחר המבקש לו את הקול (והכסף) היהודי במסע הבחירות. ישראל מתנגשת אפוא חזיתית עם צירוף נסיבות יחיד

²⁶לפירוט הסוגיה ראה את ספרו של קי אורנגסקי, *The \$36 Billion Bargain: Strategy and Politics in U.S. Assistance to Israel* (Columbia University Press: 1990), וכן במאמרי: "מיתוס הסיוע האמריקני, או: דוקטרינת האטקופה הנדרסות", **נתיב**, 4/90, עמ' 5.

ישראל לרכישת אמל"ח בארצות-הברית. הסכום במלואו לא עודכן מאז 1985. מאז שחקה האינפלציה הדולרית סכום זה ב-30 אחוזים בקירוב, וערכם הריאלי של 1.8 מיליארד הדולרים של 1985 הוא 1.2 מיליארד ב-1992. אולם שחיקה חמורה עוד יותר בערכו הריאלי של הסכום חלה בעקבות העלייה המסחררת במחירי מערכות הנשק, ודי לציין שבמחיר טיל "פטריוט" אחד (1.1 מיליון דולרים) ניתן לקנות 4 טילי "הוק". ואכן, ישראל לא רכשה את ה"פטריוט" בשל מחירו הרב. אם נצרף את שני גורמי השחיקה לא ייוותרו מן הסיוע הצבאי אלא 30 עד 40 אחוזים מערכו בשנת 1985. וכאילו לא די בכל אלה, הסלימו האמריקנים את מרוץ החימוש במזרח התיכון, דבר אשר צמצם ביתר שאת את חלקו של סכום הסיוע בכלל הוצאות הביטחון של ישראל.

כאמור, מתוך הסכום של "הסיוע הצבאי" רק 400 מיליון דולרים ניתנים במזומן, בעוד היתרה היא, כאמור, קו אשראי לרכישות נשק בארצות-הברית. מכאן, שלא זו בלבד שמלוא הסכום של 1.4 מיליארד דולרים נותר באמריקה ומפרנס 35 אלף פועלים בתעשייה מוכת אבטלה (אשר ייפלטו לרחוב עם סגירת קו האשראי), אלא שמערכת הביטחון של ישראל היא מקדמת מכירות שאין לה מתחרים, וכל אמל"ח הנרכש על ידה מוזמן מיד על-ידי שורת מדינות העומדות בתור. כך, למשל, החלטת חיל-האוויר הישראלי לרכוש את מסוק ה"אפאצ'י" גררה עמה רכישה מידית על-ידי 13 מדינות נוספות. עדות לכך היא העלייה התלולה במכירות הנשק של ארצות-הברית החל מתחילת שנות השבעים, כאשר ארצות-הברית הפכה לספקית האמל"ח העיקרית של ישראל.²⁸

באשר לקו האשראי של 1.4 מיליארד דולרים, סביר ביותר שהאמריקנים בעצמם לא יהיו מעוניינים לבטלו, מן הטעמים שהבאנו לעיל. יתרה מזו, מן הדין לזכור שצה"ל מעורב במחקר ובפיתוח של מערכות הנשק שהוא רוכש, כי משלב המחקר והפיתוח ועד שלב הייצור הסדרתי חולפות לעתים שנתיים עד חמש שנים (במערכות מוטסות אף יותר מזה), וכי הצטיידות בנשק שדה-הקרב העתידי מתוכננת שנים קדימה. מכאן שלפחות עד שנת 2000 לא יוכלו שני הצדדים להינתק זה מזה. זאת ועוד: בשנת 2000, בהנחה שהמגמות הנוכחיות יימשכו, יעלה התמי"ג של ישראל על 90 מיליארד דולרים (בערכים ריאליים), ולקו אשראי בסך 1.4 מיליארד (בערכים שוטפים) יהיה ערך שולי בלבד.

הסכום הבעייתי הוא אפוא 800 מיליון דולרים, המורכב בחלקו מן הקרן של ה"סיוע הכלכלי" ובחלקו – ממרכיב המענק שב"סיוע הצבאי"; ואכן, סכום זה מונח ביסוד אסטרטגיית ההינתקות מן התלות האמריקנית המוצעת בזה.

על ישראל לצאת בהצהרה שהיא מוכנה להחזיר לאוצר האמריקני את הקרן בסך 400 מיליון דולרים מן "הסיוע הכלכלי" ובו בזמן לוותר על 400 מיליון הדולרים של מרכיב המענק ב"סיוע הצבאי". להצהרה כזאת – שהיא חסרת-תקדים ביחסי ושינגטון עם החייבים לה – יהיה ערך רב בדעת הציבור האמריקני בימים אלה של שפל כלכלי. בתמורה תבקש ישראל את שמיטת הריבית, ולבקשה זו סיכויים רבים להתקבל, שהרי בכל מקרה מדובר ברווח אמריקני של 400 מיליון דולרים נטו. למותר לציין את משמעות שמיטת הריבית על צמצום מצבת חובות החוץ של ישראל.

מועל עברי 1937. אכן המעמד הירואי, אולם נראה שמעמדים הירואיים עומדים ביחס הפוך לתמוקה. התוצר לעובד של צבאאי מועל זה הוא רק 60 אחוזים מן התוצר לעובד ברוב המדינות המתועשות.

מדינה מתוקנת ממשכנת את עתידה הלאומי תמורת החלק העשירים מכלכלתה (וגם לא תמורת הרבה יותר מזה). אולם בחינה מקרוב של הסכום הכולל וניתוח מרכיביו מגלה כי 3 מיליארד דולרים אינם 3 מיליארד, כי הסיוע הכלכלי אינו כלכלי כלל ועיקר, וכי גם הסיוע הצבאי הוא בעירבון מוגבל מאוד.

"הסיוע הכלכלי"

1.2 מיליארד דולרים, המכונים "סיוע כלכלי", הם החזר חוב על רכישות נשק משנות השבעים,²⁷ החזר, שארצות-הברית נטלה על עצמה את פירעונו. החלק התמוה בסכום זה הוא שרובו (קרוב ל-800 מיליון דולרים), הוא ריבית, ורק 400 מיליון דולרים בערך הם קרן. מאחר שישראל חייבת לבקש סכום זה בכל שנה מחדש (עד שנת 2019!) זוהי מעין חרב דמוקלט שתהיה תלויה מעל לראשה של ישראל עוד 26 שנים, ותשמש אמצעי סחיטה של ושינגטון לויתורים מדיניים מירושלים.

"הסיוע הצבאי"

ה סיוע הצבאי, בסך 1.8 מיליארד דולרים, מורכב אף הוא משני סכומים. 1) 400 מיליון דולרים מענק כספי שניתן להמירו לשקלים ולהוציאו בישראל; 2) קו אשראי בסכום של 1.4 מיליארד דולרים, המשמש את

²⁸ אמרה המיוחסת לסנטור אלפונס דיאמאטו סגיר-ירוק קובעת כי: "אילו פעלה ישראל כמקדמת מכירות וגבתה את העמלה המקובלת בסחר נשק היה הסכום כפול מכלל ה"סיוע".

²⁷ ירושת "מדיניות הגב ה"זקוף" של מנחם בגין ש-הביא על ישראל צרה זו למרבה פליאתם של האי-מריקנים עצמם, שציפו לשמוט חוב זה במסגרת הסכמי קמפ-דייוויד, ולא כל שכן הריבית הקטלנית על חוב זה.

כאמור לעיל, את הוויתור על הסיוע יש להציג כתרומתה של ישראל להתאוששות כלכלתה של ארצות-הברית, ואגב כך יש להציג את נתוני הסיוע האמיתיים ולא המיתיים. יתר על כן, אם נזכור ש-64 אחוזים מכלל סיוע החוץ (בסכום כולל של 5.5 מיליארד דולרים), ניתנים לישראל ולמצרים, מחווה כזאת מצד ישראל תביך את מובארכ ותשמש נשק בידי הממשל בניסיונותיו לבטל את סיוע החוץ כולו. בהתחשב באופורטוניזם של פוליטיקאי כושל הנתון במצוקה אלקטורלית, סביר להניח שאם יוצע לגיורג' בוש תרגיל כזה, אשר יציג אותו בציבור כמי שתרם בחכמתו המדינית לחיסכון של חמישה מיליארד וחצי דולרים לשיפור הכלכלה, הוא עשוי לקבל הצעה זו בשתי ידיים.

למותר לציין ש-800 מיליון דולרים, אשר יהוו 1.3 אחוזים מהתמ"ג של ישראל בשנת 1993, הינם סכום זניח יחסית לרווח הפוליטי, ומחיר מציאה להשתחרר באמצעותו מלפיתת החנק האמריקנית.

הינתקות מן "הסיוע" תהיה כרוכה בראש ובראשונה בגיוס משאבים ממקורות עצמאיים. מכאן, שהדיון בסכנותיה המדיניות של התלות לא יהיה שלם ללא דיון מקביל בכשל המבני של המשק הישראלי, המסרב – בניגוד לכל היגיון – להתייצב סוף-סוף על רגליו ללא משענת הקנה הרצוף של אמריקה. לכשל מבני זה, המורכב משורה של פרדוקסים, מוצע בזאת הכינוי "האנומליה הישראלית".

האנומליה הישראלית

עובדה שאין להכחישה היא כי ביצועי המשק בישראל מפגרים הרחק מאחורי אלה של המדינות המתועשות; הסיבות לכך אובייקטיביות וקלות לזיהוי, ואין להן דבר וחצי דבר עם התירוץ המקובל של "הנטל הבטחוני". תקציב הביטחון הגדול הוא אכן מעמסה כבדה המצדיקה את העובדה שרמת חייו של הפרט בישראל נמוכה מזו של הצרפתי, האמריקני או האנגלי, אך אין הוא יכול להצדיק בשום פנים ואופן את העובדה שהתמ"ג לנפש בישראל נמוך מזה של אותו צרפתי, בריטי, או אמריקני, שהרי גם תקציב הביטחון הוא חלק מן התמ"ג.

ואכן, התמ"ג לנפש בישראל (הצפוי לשנת 1992) הינו 12,300 דולרים,²⁹ כלומר כמחצית ואף פחות מהתמ"ג לנפש במדינות התעשייתיות.³⁰ תוצר מקומי גולמי לנפש נמוך כל כך הוא פועל יוצא מרמתו הדלה של פריון העבודה, ואמנם התוצר לעובד בישראל (להבדיל מן התמ"ג לנפש), העומד על 33,000 דולרים בשנה, הוא כ-60 אחוזים מן הממוצע במדינות המתועשות, ומפגר ב-10 אחוזים אפילו אחרי התוצר לעובד בבריטניה, הנמוך ביותר, באופן מסורתי, במערב המתועש.

תעלומת אבדנו של הפוטנציאל הטכנולוגי

האנומליה הישראלית" בולטת ביתר שאת על רקע הפוטנציאל הכלכלי הטמון בישראל המצוי, נוכח המתאם הגבוה שבין התמ"ג לבין העצמה המדעית-טכנולוגית. המתאם הגבוה בין

השניים הוכח זה מכבר, והוא מתקרב לחפיפה גמורה ככל שאחוז התעשיות עתירות המדע הולך וגדל. ואכן, שווייץ, שהיא המדינה העשירה בעולם, ניצבת במקום השני מבחינת הפוטנציאל המדעי לנפש, וצמרת המדינות העשירות בעולם היא גם הצמרת הטכנולוגית-מדעית של האנושות בשלהי המאה העשרים.³¹ המדינה התופסת זה שנים את המקום הראשון בעולם היא ישראל.³²

רמת הפיגור הכלכלי של ישראל באה לביטוי קיצוני בהשוואה אקראית עם כל מדינה מבין מדינות הצמרת התעשייתית. כך, למשל, הפוטנציאל המדעי והטכנולוגי של ישראל הוא כפול ויותר מזה של נורווגיה, (במספרים יחסיים ומוחלטים כאחד), אך התמ"ג הנורווגי (120 מיליארד דולר-רים) כפול מזה של ישראל במספרים מוחלטים, וגבוה ב-130 אחוזים בתמ"ג לנפש (שהוא 28,200 דולרים בנורווגיה, שאוכלוסייתה מונה 4.26 מיליון תושבים).

עצמתה המדעית והטכנולוגית של ישראל עולה, יחסית, על זו של שווייץ ב-20 אחוזים בקירוב, ושווה לה במספרים מוחלטים. אך לא רק שהתמ"ג לנפש בישראל אינו עולה ב-20 אחוזים על זה של שווייץ, אלא שהוא מהווה בקושי שליש ממנו... (35,800 דולרים לעומת 12,300 דולרים).

ההסבר המקובל לתעלומת האנומליה נשען על אופי המחקר המדעי בישראל, המתרכז בעיקר במדע בסיסי ותיאורטי שאינו ישים. ספק אם טיעון זה נבחן בכלים אמפיריים, שכן עובדה היא כי תקציב המחקר והפיתוח בישראל הוא הגבוה בעולם (באחוזים מהתל"ג), וכי שמה של ישראל הולך לפניו כמי שמטיבה לקצר את הזמן הדרוש בין שלב המחקר והפיתוח לשלב הייצור.

כך או אחרת, אפילו העלאה מזערית של 10 אחוזים בתוצר לעובד, אשר לא תשנה באופן בסיסי את פיגורה העמוק של ישראל אחר העולם המתועש, תוסיף 6.6 מיליארד דולרים לתמ"ג, סכום שדי בו כדי להינתק מן התלות המסוכנת בארצות-הברית.

*

גורם נוסף שהשפעתו על הפיגור הישראלי רבה, הוא אחוז העובדים בכלל האוכלוסייה, העומד על 36 אחוזים בלבד (1.67 מיליון עובדים מתוך אוכלוסייה של 4.65 מיליון נפש). ממוצע העובדים במדינות המתועשות הוא 50 אחוזים מכלל האוכלוסייה. תוספת של חצי מיליון עובדים היתה מעלה את ישראל לממוצע המקובל במערב,³³ והיתה מוסיפה 16.5 מיליארד דולרים לתמ"ג אפילו ברמה הנוכחית הדלה של תוצר לעובד, סכום גדול פי שלושה ויותר מן הסכום השנתי של הסיוע האמריקני ומסכום ההלוואות לקליטת העלייה גם יחד.

*

הפרטה עומדת ביסוד השינוי הכלכלי העובר על מדינות רבות. הניסיון שנרכש באנגליה, בהנהגתה הקשוחה של מרגרט תאצ'ר, הוכיח את כדאיות ההפרטה, והוא שחילץ את בריטניה מן הבוץ הכלכלי בו היתה שקועה מאז מלחמת-העולם. היום הולכים הכל בעקבות הבריטים; בעיקר המשטרים הסוציאליסטיים

³¹ סטטיסטיקות הנפט של המפ"ץ הן היוצא מן הכלל המעדי על הכלל.

³² המדד הוא כמות הפר-סומים המדעיים המצו-טטים. ישראל "מייצרת" פרסום מדעי אחד לכל 95 נפש, שווייץ ניצבת במקום השני עם פרסום אחד לכל 103 נפש, שבדיה – 113, דנמרק – 130, בריטניה – 140, ארצות-הברית – 145, הולנד – 176, נורבגיה – 185, בלגיה – 232, צרפת – 258, יפן – 397, ואיטליה סוגרת את רשימת 16 המדינות המובילות עם פרסום אחד לכל 518 נפש; ראה: (Institute for Scientific Information Database, London 1991).

²⁹ בשער של 2.3 ש"ח לדולר. פחות השקל ידרדר את התמ"ג בדולרים לנפש. ³⁰ הנתון בסביבות ה-27,000 דולרים: בצרפת ובארצות-הברית – 23,000, במדינות סקנדינביה – 28,000, בשווייץ – 35,800, ביפן – 30,000 דולרים, וכדומה.

³³ המספר הוא 665 אלף, אולם ממספר זה יש לנכות את המשרתים בצה"ל המהווים אחוז גבוה ב' מיוחד בישראל.

³⁵בפריסה לעשרים שנה, בקצב של 5,000 דונם בשנה, שהוא בערך קצב הדרושה לטחי תעשייה ומסחר במשק. למותר לציין את התרומה העקיפה של תודדת מחירי המקרקעין למסחר. קרקע זו, שמחירה הוא מן הגבוהים בעולם, מעלה באופן מלא כותני את עלות הייצור ופוגעת בכושר התחרות של היצוא.

³⁴נתון זה נמסר לח"מ על ידי גובר הסוכנות, מר מאיר שטרית, על יסוד הערכת קבוצת כלכלנים.

לשעבר, אך לא רק הם. אוסטרליה, אוסטרליה, אירלנד, מקסיקו והולנד מוכרות בנקים. ארגנטינה, קנדה, דנמרק, יוון, גרמניה, סינגפור ויפן מוכרות חברות תקשורת לאומיות. אוסטרליה, דנמרק, בוליביה, הפיליפינים יוון ואוסטרליה מוכרות את חברות התעופה הלאומיות שלהן. למותר לציין שפולין, צ'כיה, הונגריה וגרמניה המזרחית לשעבר מוכרות הכל. ההנחה המונחת ביסוד המכירה הכללית היא שחברה מסחרית המנוהלת על-ידי ממשלה היא ערובה לכישלון. הנחה זו מקובלת על כלכלני האוצר, אולם בין ההלכה למעשה המרחק רב, ובפועל כמעט ולא נעשה דבר.

הפרטת 150 חברות ממשלתיות ומכירת הבנקים עשויה להכניס לאוצר שני מיליארד דולרים בשנה בתקופה המקבילה למשך זמן הערבויות.³⁴ בפועל הופרטו עד כה 5 חברות בלבד, וגם הן לא במלואן. לדברי עמוס רובין, מי שהיה יועץ ראש-הממשלה לכלכלה, ועתה איש בנק ישראל, "תכניסי ההפרטה (החלקית) של חברות ממשלתיות שני מיליארד שקלים בשנת התקציב הנוכחית".

*

כידוע, 93 אחוזים מכלל אדמות המדינה שייכים למנהל מקרקעי ישראל המחכיר חלקים מהן על בסיס תשלום שנתי. אמנם חלק הארי של אדמות המדינה הוא קרקע חקלאית, יערות, פרקים, שטחים שנועדו לתשתית וכיוצא בהם, אך מאות אלפי דונמים הם קרקע שהבנייה בה רוויה, דהיינו: "קרקעות אשר הפוטנציאל שלהן מוצה", בעגה של המנהל, על-ידי בנייה למגורים, לתעשייה, למשרדים או למסחר. המנהל מציע להוון את מסי החכירה של שטחים אלה ל-49 שנים, על בסיס 33 אחוזים משווי הקרקע בשוק החופשי. מכאן שערך הקרקעות "אשר הפוטנציאל שלהן מוצה" הוא נוסחה פשוטה של מכפלת שטח הקרקע במחיר ההיוון כפול 3. אמנם המספר שיתקבל הוא סכמטי בלבד, שהרי לחלק ניכר מן החוכרים אין כסף לא להיוון הקרקע ולא לרכישה, אך המצב שונה בתכלית בתחום השטחים המסחריים (תעשייה, משרדים, חנויות). בארבעת אזורי התעשייה הגדולים במדינה: מפרץ חיפה, ראשון-לציון, אזור וקרית-אריה, המחיר לדונם קרקע

פרטית נע בסביבות 250 אלף דולרים. למנהל מקרקעי ישראל יש באזורים אלה (וכן באזורי תעשייה יקרים הרבה יותר, כגון רמת החייל, הרצליה וכד'), יותר מ-100 אלף דונמים. אילו היה המנהל מוציא קרקעות אלה למכירה במחיר של 100 אלף דולרים לדונם, שהם 40 אחוזים משווי הריאלי, היה מקבל סכום של 10 מיליארד דולרים, שאותו מבקשת ישראל לגייס לקליטת עלייה.³⁵

סיום (באופטימיות זהירה מאוד)

מן הניתוח דלעיל נובע שכל אחד מארבעת המרכיבים שצוינו עשוי להכניס בנפרד את חלקו הניכר של הסכום שישראל מבקשת לקבל בהלוואה או שהיא מקבלת בסיוע אמריקני, לא כל שכן למקרה של שילוב מרכיבי הפוטנציאל במלואו.

עם זאת, אין בדברים דלעיל כל גילוי מרעיש, והדברים ידועים. יתרה מזו, העובד הישראלי לא יכפיל את כושר הייצור שלו בן-לילה, ותוספת של חצי מיליון נפש לכוח העבודה כרוכה אף היא בתהליך ממושך של שינוי בדפוסיס סוציו-אקונומיים. מנהל מקרקעי ישראל לא ימכור את קרקעות המדינה מחר בבוקר והממשלה לא תשחרר את אחיזתה בכלכלה המולאמת ללא טלטלה גדולה וקשה. והנה שעת המבחן הגיעה. סוף-סוף – אם כי באיחור רב, כרגיל, ביגיעה, מתמהמהת, סרבנית – קלטה כבר גם ממשלת ישראל את המסר לפיו ההינתקות מן התלות האמריקנית היא צורך של קיום, וכי על-כן הגיעה העת לעשות מעשה. אין להעלות כלל על הדעת שידו של הישראלי קצרה לעשות את שהשיג הנורווגי, הדני או הצרפתי, ואם לא עלה בידו, לא בו האשם. המשטר והשיטה הכלכלית הם אשר הצליחו, דווקא במדינת היהודים, ודווקא בתחום הכלכלי, לסרס את כושר היצירה, את החריצות, את הדמיון ואת היזמה של האדם היהודי. אין צורך בדמיון פרוץ על מנת לתאר את חוסנה הפוליטי של ישראל עם תמיג של 120 מיליארד דולרים ■

א"ס

— **שאלתי את תום: "איזה מדינות מבקשות סליחה כשהן עושות משהו גועלי למדינה אחרת?"**

— **"כן", השיב תום, "המדינות הקטנות"**

הרפתקאות תום סוייר, מרק טוויין